

ПОЈАМ И ОДЛИКЕ МАЛОЉЕТНИЧКЕ ДЕЛИНКВЕНЦИЈЕ

(стање у Републици Српској 2021-2023)

Др Николина Грбић Павловић¹

Доцент на Факултету правних наука Универзитета Апеирон у Бањој Луци, инспектор – координатор за специјалистичку обуку, Управа за полицијско образовање, Министарство унутрашњих послова Републике Српске, nikolinagrbicpavlovic@gmail.com

Апстракт: Малољетничка делинквенција садржи многа обиљежја криминалитета одраслих лица, али с обзиром на низ биопсихолошких, социолошких и правних карактеристика младих личности, криминалитет малољетника садржи и многе специфичности које га одвајају од општег криминалитета у посебну категорију. Те специфичности се огледају како у обиму, структури, динамици настанка и испољавања малољетничке делинквенције, тако и у начину и у средствима реаговања друштва на ту појаву.² Као значајан друштвени проблем, који је присутан у свим савременим државама, па тако и у Републици Српској, представља сложен и опасан криминолошки, правни, економски и социолошки изазов. Истовремено, она је видљиви симптом кризе породице, школског система и вриједносног система у друштву уопште. Савремени кривичноправни системи посебну пажњу посвећују сузбијању малољетничке делинквенције.

У овом раду појам малољетничке делинквенције ће подразумевати понашања малољетника којима се испуњавају обиљежја кривичних дјела према важећем кривичном законодавству Републике Српске.

Кључне ријечи: малољетничка делинквенције, етиологија, феноменологија.

1. ПОЈМОВНО ОДРЕЂЕЊЕ МАЛОЉЕТНИЧКЕ ДЕЛИНКВЕНЦИЈЕ

Појам делинквенције (итал. *delinquere* – погријешити, чинити кривична дјела) обухвата теже облике асоцијалног, антисоцијалног, социопатолошког и криминалног понашања. Сам појам “малољетничка делинквенција” у доступној литератури обухвата широк спектар различитих понашања, од

¹ Доцент на Факултету правних наука Универзитета Апеирон у Бањој Луци, инспектор – координатор за специјалистичку обуку, Управа за полицијско образовање, Министарство унутрашњих послова Републике Српске, Имејл: nikolinagrbicpavlovic@gmail.com

² Грбић-Павловић, Н.: *Казненоправни аспекти малољетничке делинквенције у Републици Српској*, Дефендологија центар за безбједносна, социолошка и криминолошка истраживања, Бања Лука, 2010, стр. 18.

асоцијалног до антисоцијалног, од преступничког до делинквентног, неприлагођеног понашања и слично.³

Израз малољетничка делинквенција или малољетничко преступништво означава појаву која је шира од појма криминалитета⁴, „малих криминалаца“ и обухвата свако понашање појединаца или група младих којим се крше правне или моралне норме одређеног друштва и које, када је друштвено видљиво, изазива спонтано или организовано друштвено реаговање у намјери да се заштите друштвена добра и вриједности, а и сами актери таквог понашања.⁵

У савременој литератури појам малољетничке делинквенције обухвата веома широку лепезу разних појава, односно различитих понашања једне категорије физичких лица – од њиховог неприлагођеног до потпуно инкриминисаног понашања, те се стога јавља и мноштво термина и схватања ове појаве.⁶ Ипак, преовладавају два основна схватања – шире и уже. Прво, дакле шире схватање, проширује појам малољетничке делинквенције и на она понашања младих лица, односно малољетника која се могу окарактерисати као социјална неусклађеност у најширем смислу ријечи (дакле, то су она понашања која су у супротности са уобичајеним или прописаним облицима понашања у једном друштву). Друго, уже схватање обухвата само она понашања која су инкриминисана по позитивним кривичним законима појединих земаља.⁷

Појам малољетничке делинквенције такође укључује друге облике неприлагођеног понашања типичног за малољетнике, који могу имати карактер прекршаја, грађанских деликата или се испољити као асоцијално или антисоцијално понашање које није казненоправно регулисано, али указује на застој у развоју малољетника, на његово запуштање и потребу да се предузму мјере ради заштите и помоћи малољетнику.⁸ Такве врсте понашања су: стално изостајање из школе, бјекство од куће, хулиганство, наркоманија, алкохолизам и слично.⁹

³ Крстић, О.: *Малољетничка делинквенција*, Факултет за безбједност и заштиту, Бања Лука, 2009, стр. 23.

⁴ Криминалитет означава вршење кривичних дјела, док малољетничка делинквенција обухвата како кривична дјела тако и друга девијантна понашања дјеце и малољетника.

⁵ Бавцон, Љ., Шелих, А., Филипић, К., Јакулин, В., Корошец, Д.: *Казенско право-Сплошни дел*, Урадни лист Републике Словеније, Љубљана, 2003, стр. 530. Јашовић, Ж.: *Криминологија малолетничке делинквенције*, Научна књига, Београд, 1978, стр. 56.

⁶ О малољетничкој делинквенцији, малољетничком криминалитету, малољетничком преступништву види шире у: Бошковић, М.: *Криминолошки лексикон*, Форум, Нови Сад, 1999, стр. 180.

⁷ Митровић, Љ.: *Коментар Закона о прекршајима Републике Српске*, Comesgrafika, Бања Лука, 2006, стр. 41.

⁸ Камбовски, В.: *Казно право – Општ дел*, Второ издание, Култура, Скопје, 2005, стр. 1022.

⁹ Види шире: Korbin J. F., Coulton, C. J., Lindstrom, Ufuti, H., Spilsburv J.: *Neighborhood Views on the Definition and Etiology of Child Maltreatment, Child Abuse & Neglect*, vol.

Данас се криминалитет универзално третира као један од најтежих друштвених проблема и највећих пријетњи квалитету живота. Свакако да у контексту те проблематике малољетничка делинквенција има велики значај, како због специфичности комплексних потреба заштите и бриге о младима као осјетљивој популацији у развоју и „носиоцима будућности” друштва и човјечанства, тако и усљед важности спречавања ескалације делинквенције младих у криминалне каријере, односно хронично преступништво у одраслом добу.¹⁰

2. ЕТИОЛОГИЈА МАЛОЉЕТНИЧКЕ ДЕЛИНКВЕНЦИЈЕ

Потреба дефинисања малољетничког преступништва и његовог издвајања у посебну област, проузрокована је чињеницом да је ријеч о учиниоцима кривичних дјела који су малољетни. Основни узрок криминалног понашања малољетника налази се, несумњиво, у њиховој личности, у њиховој физичкој и психичкој конституцији, посебној психологији, менталитету и темпераменту њиховог доба. Као личност у процесу физичког и душевног формирања, малољетник се налази у једном посебном стању (промјенљивог је расположења, поводљив, узнемирен и несрећен), односно стању личности „мало расположеној за напоре духа и мировање тијела”. Ријечју, код малољетника постоји општа противрјечност између хтијења и дужности.¹¹

Етиологија и феноменологија малољетничке делинквенције заокупљају пажњу многих криминолога и социолога. Ради се о таквом друштвеном феномену који није производ или карактеристика модерног доба, већ је пратећа појава развоја друштва. Међутим, у савременом периоду овај вид криминалитета добија нова обиљежја, која га чине изузетно опасним за цијелу друштвену заједницу, јер се из реда малољетних делинквената најчешће „регрутују” каснији професионални криминалци.¹²

Још од најранијег периода људске историје размишљало се о томе шта то утиче на делинквенцију уопште, као и на делинквенцију самих малољетника. До сада је груписано неколико врста услова који утичу на понашање малољетника и који могу да доведу до њиховог криминалног

24, br. 12, 2000, pp. 1509–1527.

¹⁰ Грбић-Павловић, Н.: Кажњавање малољетних учинилаца кривичних дјела ограничењем слободе, Истраживачки центар Бања Лука, Бања Лука, 2017, стр. 11.

¹¹ Таховић, Ј.: Проблем малолетника у кривичном праву, *Анали правног факултета у Београду*, број 3, 1955, стр. 86.

¹² Може се уочити да је криминалитет малољетника једна од најчешћих тема криминолошких радова упркос чињеници да размјере регистрованог криминалитета ове категорије учинилаца немају (код нас) „драматичан изглед”. „Чињеница да се ради о лицима чије рано криминално понашање може довести до изградње криминалне каријере, односно „професионализације” представља основ да се ту занемаре аргументи бројева”. Игњатовић, Ђ.: *Криминологија*, Девето измењено издање, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2008, стр. 254.

понашања, а то су: друштвени услови (породица и породични статус, однос села и града, криминогене тенденције, неадекватан правни систем); индивидуалне особине малољетника; биолошке особине; психолошке особине (интелигенција, емоционална стабилност и мотивација).¹³ Као најзначајнији приступ дефинише се мултифакторски приступ који подразумева да је криминално понашање производ утицаја више различитих фактора, како биолошких, тако и психолошких и социјалних. Према овом приступу наводи се да ниједан од ових фактора не дјелује криминогено увијек и апсолутно. Због тога ће, у зависности од конкретних околности, у неким ситуацијама поједини фактори бити ирелевантни, а у другим ситуацијама ће ти исти фактори бити криминогени.¹⁴

Стога, проблем етиологије малољетничке делинквенције не може се посматрати изван етиологије криминалитета уопште, али се морају усвојити неке специфичности које произилазе из карактеристика овог облика криминалитета. Према томе, на појаву малољетничке делинквенције утичу био-психо-социо узроци, који означавају физичке, психичке и друштвене елементе. Људско понашање је резултанта свих трију група елемената, којима пресудан значај даје активност саме индивидуе.¹⁵ Узроци ове појаве су свакако бројни.¹⁶

Као непосредни узроци и услови дјелују сиромаштво, богатство, неадекватни процеси васпитања и образовања, немогућност запослења или неадекватно запослење родитеља, прекомјерна употреба алкохола, злоупотреба наркотика, средства масовне комуникације, културни конфликти, утицаји заосталих схватања, обичаја и многе друге околности које могу дјеловати криминогено и на појаву других облика криминалитета. Међутим, у оквиру свих тих фактора посебан значај за етиологију малољетничке делинквенције има деградирана породица, лош и неадекватан систем

¹³ Види шире: Рот, Н.: *Основи социјалне психологије*, Девето издање, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1994. Наведено према: Бобић, А.: Утицај социјалних фактора на појаву делинквенције, *Правни живот*, Том II, број 10, 2009, стр. 735–736.

¹⁴ Шуловић, З.: Узраст малолетника као услов њихове кривичноправне одговорности, *Зборник радова Кривичноправна питања малолетничке делинквенције*, Српско удружење за кривичноправну теорију и праксу, Београд, 2008, стр. 104.

¹⁵ Вејновић, Д., Бојанић, В., Лалић, В., Хелдић, Е., Весић, М., Риђић, Д.: *Млади, школа и превенција социјално неприхватљивих понашања*, Дефендологија центар за безбједносна, социолошка и криминолошка истраживања, Бања Лука, 2008, стр. 14.

¹⁶ О узроцима малољетничке делинквенције види шире у: Матијевић, М., Бујановић, Т.: Узроци, услови и феномен малољетничке делинквенције, *Зборник радова Малољетничка делинквенција у Републици Српској – стање и перспективе сузбијања, спречавања и санкционисања*, Висока школа унутрашњих послова, Бања Лука, 2008, стр. 61; English, H.: Prevention of Juvenile Crime, Research and Methodology, *British Journal Criminology*, vol. 4, 1963, pp. 68–73; Mulvey, P. E., Arthur, W. M., Reppucci, N. D.: The Prevention of Juvenile Delinquency: A Review of the Research, *The Prevention Researcher*, vol. 4, no. 2, 1997, pp. 1–4.

образовања и васпитања, утицај улице и малолетних делинквентних група, те негативни садржаји средстава масовне комуникације који пропагирају насиље као облик рјешавања конфликтних ситуација или сензационалистички приказују поједина кривична дјела.¹⁷

Истраживачи широм свијета су идентификовали бројне факторе ризика и заштите из различитих домена (психолошког, биолошког, социјалног), и то на различитим функционалним нивоима (индивидуалном, породичном, на нивоу заједнице). Тако међу индивидуалним факторима малолетничке делинквенције и рецидивизма најчешће преовлађују: рана агресивност, број претходних хапшења и број измјештања из породице, док се злоупотреба психоактивних супстанци сматра веома значајним фактором малолетничког преступништва.¹⁸

У неким истраживањима, као најбитнији разлог делинквентног понашања малолетника наводи се дружење са асоцијалним или антисоцијалним лицима из њихове околине. Као значајан фактор издвојен је и алкохол који се конзумира у вријеме извршења дјела. Свакако да одговорну улогу у делинквентном понашању малолетника има и њихова „нарав“, односно неке особине њихове личности које су изван њихове контроле.¹⁹

Нема сумње да постоје значајне разлике међу људима у погледу индивидуалне инволвираности у криминал, а оне се често манифестују још у најранијем узрасту. Моралност је примарно резултат интернализованих норми и социјалних веза појединца и она битно утиче на његову способност да остане отпоран према изазовима да се понаша незаконито. Моралност има очигледне импликације на то како неко још као дијете или адолесцент види различите опције и коју врсту опција би он могао узети у разматрање.²⁰

¹⁷ Марковић, И.: *Основи криминологије*, Правни факултет Бања Лука, Бања Лука, 2007, стр. 231.

¹⁸ Види шире: DeMatteo, D., Marczyk, G.: *Risk Factors, Protective Factors and the Prevention of Antisocial Behavior*, In: *Juvenile Delinquency: Prevention, Assessment, and Intervention*, Oxford University Press, New York, 2005.

¹⁹ Ђирић, З., Димитријевић, Б.: *Основи судске психијатрије и психологије*, Студентски културни центар, Ниш, 2009, стр. 188. Донекле изненађује податак да испитаници родитељима и неадекватном васпитању нису придали посебан значај, већ је само 14,3% испитаника то навело као разлог њиховог неприлагођеног понашања. Најмања је важност дата вези између болести и делинквентног понашања.

²⁰ Нека дјеца и млади не би никада или би веома ријетко разматрали могућност да прекрше законска правила, друга не би имала проблема да о томе размишљају, а нека иду дотле да до детаља разрађују како да изведу криминалне акте. Отуда можемо претпоставити да би оптимална стратегија превенције малолетничке делинквенције морала обухватити све теоријски идентификоване и емпиријски изоловане чиниоце у развоју моралности код дјеце и младих. Радуловић, Д.: *Савремене концепције моралног развоја од значаја за превенцију малолетничке делинквенције*, *Зборник радова Ново кривично законодавство: дилеме и проблеми у теорији и пракси*, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 2006, стр. 24.

Као кључни породични фактори ризика идентификовани су: злостављање и занемаривање дјете, ниска укљученост родитеља у одрастање дјетета, конфликти унутар породице, криминалитет родитеља, неадекватан надзор од стране родитеља, рани губитак родитеља и емоционална депривација. Као фактори најснажније предиктивне моћи издвајају се насиље у породици,²¹ недовољан надзор од стране родитеља и антисоцијално понашање родитеља.²² Нека ранија страна истраживања су показала да је породица најзначајнија варијабли код оних малољетника који су починили тежа кривична дјела. Они обично долазе из растурих породица и у њиховом васпитању не учествују оба родитеља.²³

Међу факторима који су у вези са школом, наводе се: ниско академско постигнуће, слаба посвећеност школи, често изостајање са наставе и неуспјех да се школовање доврши.²⁴ Изузетно су утицајни фактори који су у вези са вршњачким односима. Наиме, адолесценти са негативним вршњачким односима, социјално изолована и одбачена дјеца, у повишеном су ризику да испоље делинквентно и насилничко понашање. Дружење са вршњацима који су у сукобу са законом такође увећава ризик малољетничке делинквенције.²⁵ Када је ријеч о факторима средине, посебно се указује на то да су дјеца која расту у сиромаштву и сиромашним срединама, затим дјеца која одрастају у срединама у којима постоји висока стопа криминалитета и насиље у породици, као и дјеца која су изложена насиљу путем медија, у већем ризику да испоље преступничко понашање, посебно насилничког карактера.

Новија истраживања указују и на утицај рата и ратног окружења, економске кризе,²⁶ друштвене аномије и промјене система друштвених

²¹ Види шире: Dembo R., Wothke W., Shemwell M., Pacheco K., Seeberger W., Rollie M., Schmeidler J., Livingston S.: A structural model of the influence of family problems and child abuse factors on serious delinquency among youths processed at the juvenile assessment center, *Journal of Child and Adolescent Substance Abuse*, vol. 10, Issue 1, 2000, pp. 17–31.

²² Види шире: DeMatteo, D., Marczyk, G.: Risk Factors, Protective Factors and the Prevention of Antisocial Behavior, In: *Juvenile Delinquency: Prevention, Assessment, and Intervention*, Oxford University Press, New York, 2005.

²³ Rosen, L., Carl, A.: The decision to refer to juvenile court for judicial hearing, In: *Crime and delinquency: Dimensions of Deviance*, Paeger Publishing, New York, 1974, p.162.

²⁴ Види шире: Hawkins, J.D., Kosterman, R., Abbott, R., Hill, K.G.: Preventing adolescent health risk behaviours by strengthening protection during childhood, *Archives of Pediatrics and Adolescent Medicine*, vol. 153, no. 3, 1999, pp. 226–234.

²⁵ Види шире: Moffitt, Terrie E.: Adolescent Limited and Life-course Persistent Antisocial Behavior: A Developmental Taxonomy, *Psychological Review*, vol. 100, no. 4, 1993, pp. 674–701.

²⁶ Поменути истраживањем Института за криминолошка и социолошка истраживања дошло се до налаза да су се под утицајем транзицијских процеса знатно пореметили социјални фактори који могу имати посредан или непосредан криминогени утицај. Види: Момировић К. и други: *Технички извештај Института за криминолошка и социолошка истраживања*, Институт за криминолошка и

вриједности.²⁷ С тим у вези, неки истраживачи указују на појаву „нове генерације малољетних делинквената” која потиче из економски ситуираних породица, негирајући пресудну улогу сиромаштва у јављању криминалног понашања малољетника.²⁸

3. ФЕНОМЕНОЛОГИЈА МАЛОЉЕТНИЧКЕ ДЕЛИНКВЕНЦИЈЕ

Малољетничко преступништво разликује неколико карактеристичних типова криминалитета младих: имовински криминалитет, организовани криминалитет, девијације понашања, девијације самоуништења, агресивна понашања, саобраћајна кривична дјела и прекршаји.²⁹ Када је у питању феноменологија малољетничке делинквенције, треба напоменути да не постоје нека посебна кривична дјела која могу извршити малољетници. С друге стране, постоје таква кривична дјела која због њихове суштине или природе не могу извршити малољетници, на примјер, права службеничка кривична дјела, привредни деликти и слично. Ипак, највећи број кривичних дјела подједнако је доступан и малољетним и пунољетним извршиоцима, на примјер, кривична дјела против живота и тијела, против имовине, против полног интегритета и слично. Код таквих кривичних дјела могу се уочити одређене специфичности уколико су она извршена од стране малољетника.³⁰

У посљедњој деценији XX вијека, стање малољетничке делинквенције код нас постало је алармантно. Та оцјена је повезана и са неподијељеном оцјеном о лошем глобалном стању друштва. Уопштено говорећи, савремено преступништво малољетника одликују три основна обиљежја. Прво, из године у годину преступи младих постају све окрутнији и насилнији. Све учесталије је насилно проваљивање у туђе станове, пљачкање па чак и убијање. Друго, регистроване су многе малољетничке банде, које дјелују организовано и окрутно. Посебно погодно тло чине милионски градови неких западних земаља. Најзад, трећа карактеристика савремених малољетних преступника јесте да често потичу из породица које су богате, а да се лишавање слободе малољетника користи као посљедње средство васпитног утицаја.³¹

Посебна карактеристика малољетничке делинквенције свакако је њен колективни карактер. Удруживање малољетника делинквентног понашања врши се на разне начине и у разним облицима, почевши од група за изазивање нереда и вандалистичког понашања, све до малољетничких банди са чврстом

социолошка истраживања, Београд, 2001, стр. 13–20.

²⁷ Константиновић-Вилић, С., Николић-Ристановић, В.: *Криминологија*, Правни факултет, Ниш, 2003. стр. 187.

²⁸ Ibidem.

²⁹ Милосављевић, М.: *Девијације и друштво*, Издавачка кућа Драганић, Београд, 2003, стр. 127.

³⁰ Марковић, И., *op. cit.*, стр. 230.

³¹ Ђирић, З., Димитријевић, Б., *op. cit.*, стр. 189.

структуром организације и хијерархијом њихових чланова. Малољетници рјеђе чине сами кривична дјела, а чешће у скупини, односно удружени са другим малољетницима.³² У феноменолошком погледу удруживање је много израженија појава за малољетнике него за одрасла лица, будући да млађе особе и иначе имају веће потребе за дружењем и социјалном комуникацијом. Ова појава у појединим земљама узима толико маха да такве групе имају и посебне називе.

Делинквенција малољетника, њени узроци, најуспјешнија средства за њено сузбијање јесу у средишту данашње криминалне политике. Велико социјално значење малољетничке делинквенције произилази из неколико елемената. Прво, у многим земљама малољетничка делинквенција је у сталном порасту. То је забрињавајућа чињеница када се зна колико значење за свако друштво има исправно васпитање које је будућност сваке земље. Осим тога, врло често малољетни делинквенти у извршењу кривичног дјела показују висок степен окрутности и крајњу безобзирност, што је забрињавајући симптом у погледу карактера и схватања тих младих људи.³³

Истраживања Тодоровића и сарадника (1966),³⁴ Јашовића (1978),³⁵ Милутиновића и Алексића (1989)³⁶ и Миладиновића и сарадника (1992),³⁷ нека су од ранијих свеобухватнијих истраживања криминалитета малољетника у којима су идентификоване одређене феноменолошке карактеристике и фактори ове појаве. На примјер, у укупном криминалитету у ранијем периоду малољетници су учествовали у релативно ниском обиму (у просјеку 5–10% у односу на укупан криминалитет). Учешће старијих малољетника је у просјеку двоструко више од учешћа млађих малољетника у структури малољетних учинилаца. Малољетници мушког пола су у просјеку девет пута заступљенији у односу на малољетнице. Криминалитет малољетника доминантно има обиљежја имовинског криминалитета.³⁸

³² Види шире у: Милутиновић, М.: *Криминологија*, Савремена администрација, Београд, 1981, стр. 244.

³³ Симовић, М.: *Практични коментар Закона о кривичном поступку Републике Српске*, Висока школа унутрашњих послова, Бања Лука, 2005, стр. 630.

³⁴ Види шире: Тодоровић, А. и др.: *Преступништво малолетника у индустријским насељима*, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 1966.

³⁵ Види шире: Јашовић, Ж.: *Криминологија малолетничке делинквенције*, Научна књига, Београд, 1978.

³⁶ Види шире: Милутиновић, М., Алексић, Ж.: *Малолетничка делинквенција*, Научна књига, Београд, 1989.

³⁷ Види шире: Миладиновић, В., Константиновић-Вилић, С., Ђурђић, В.: *Криминалитет малолетника*, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 1992.

³⁸ Исто тако: Шкулић, М., Стевановић, И.: *Малолетни делинквенти у Србији – нека питања материјалног, процесног и извршног права*, Југословенски центар за права детета, Београд, 1999; Константиновић-Вилић, С., Николић-Ристановић, В.: *Криминологија*, Правни факултет, Ниш, 2003; Игњатовић, Ђ.: *Криминологија*, Шесто измењено и допуњено издање, Службени гласник, Београд, 2005; Југовић,

Озбиљност проблема криминалитета малољетника на неком подручју читава се, најприје, у подацима везаним за његов обим, као и учешће малољетника у структури укупног криминалитета. Како би се могла дати реална процјена значења неке друштвено негативне појаве на одређеном подручју, прије свега, морају се обезбиједити подаци на основу којих је могуће закључити којег је обима истраживана појава и какав је тренд њеног кретања. Иако млади, поготово дјеца и малољетници, чине претежно имовинска кривична дјела, важно је утврдити удио имовинских деликата у укупној делинквенцији младих, као друге врсте кривичних дјела.

Увид у појаву малољетничке делинквенције у Републици Српској може се остварити на основу службених статистика Министарства унутрашњих послова Републике Српске о пријављеном криминалитету, које најприближније приказују стварни криминалитет. За оцјену обима и кретања делинквентног понашања малољетних лица у Републици Српској, у раду су кориштени подаци Министарства унутрашњих послова Републике Српске за период од три године, и то 2021, 2022. и 2023. година године. Подаци којима располаже ово Министарство прилагођени су потребама овог рада и више су усмјерени на кривично дјело и модалитете његовог извршења него на карактеристике самих учинилаца кривичних дјела.³⁹

Табела 1. Криминалитет малољетних лица у односу на укупан број лица и број пунољетних лица од 2021. до 2023. године

Криминалитет малољетних лица у односу на укупан број лица и број пунољетних лица				Укупно 2021-2023
Година посматрања	2021.	2022.	2023.	
Укупно лица	6.322	6.591	6.372	19.285
Укупно пунољетних лица	6.169	6.430	6.161	18.760
Укупно малољетних лица	153	161	211	525
% Малољетних лица	2,42%	2,44%	3,31%	2.72%

А.: Феноменологија малолетничког криминала у Србији, *Реформа система правно-институционалне заштите малолетних преступника*, Социјално-хуманитарно удружење „Сачувајмо децу”, Београд, 2005, стр. 50–83.

³⁹ Подаци доступни на званичној страници Министарства унутрашњих послова Републике Српске у оквиру ИНФОРМАЦИЈА О СТАЊУ БЕЗБЈЕДНОСТИ У РЕПУБЛИЦИ СРПској за 2021, 2022. и 2023. годину. Види шире: Министарство унутрашњих послова Републике Српске

На основу приказаних података може се закључити да се криминалитет малолетника у Републици Српској у прве двије посматране године одржава на сличном нивоу и да је структура тог криминалитета углавном иста, уз благи пораст. Међутим у посљедњој посматраној години, долази до значајнијег пораста малолетних извршилаца кривичних дјела. Малолетници у посматраном периоду партиципирају са 2,7 процената у односу на укупан број учиналаца кривичних дјела. Процентуално, малолетници су се, као извршиоци кривичних дјела, најчешће појављивали у 2023. години, односно од укупног броја учиналаца кривичних дјела у тој години 3.31% су били малолетници.⁴⁰ Евидентно је да укупни криминалитет малолетника у Републици Српској има тренд раста.

Слика 1. Тренд малолетних извршилаца кривичних дјела од 2021. до 2023. године

4. ДИСКУСИЈА

Посматрањем статистичких показатеља укупно из званичних информација Министарства унутрашњих послова Републике Српске, криминалитет малолетника у периоду од 2021. до 2023. године може се свести на имовински криминалитет и криминалитет са елементима насиља, који

⁴⁰ Кривична дјела учињена од стране малолетника у периоду 1991–2006. године у Србији указују на систематско опадање њиховог апсолутног броја, почев од средине 90-их, док је посљедњих година релативно учешће малолетничких у маси кривичних дјела у просјеку двоструко ниже него средином 90-их година. У просјеку свако једанаесто регистровано кривично дјело општег криминалитета врше малолетници. Динамика криминалитета малолетника у Србији посљедњих деценија је углавном пратила општу динамику регистрованог криминалитета, па је и упадљив пораст током првих година 90-их карактерисао криминалитет, како малолетника тако и пунолетних лица. Види шире: Николић, З., Сименуновић-Патић, Б.: Обележја криминалитета малолетника у Србији, *Зборник радова Малољетничка делинквенција као облик друштвено неприхватљивог понашања*, Висока школа унутрашњих послова, Бања Лука, 2008, стр. 154.

укупно чине преко 80% пријављених кривичних дјела у том периоду. Нарочито доминира имовински криминалитет, што се поклапа са резултатима криминолошких истраживања у области малољетничке делинквенције.

Наиме, сагласно досадашњим емпиријским налазима, и овом приликом је потврђено да је структура кривичних дјела малољетника далеко једноставнија од структуре кривичних дјела која врше пунољетна лица.⁴¹ На основу података приказаних на слици може се закључити да основно и универзално феноменолошко обележје малољетничке делинквенције јесте управо високо учешће малољетника у имовинском криминалитету, што се, у складу са очекивањем, потврдило и овом приликом.⁴² Дакле, малољетници у Републици Српској се најчешће појављују као извршиоци кривичних дјела против имовине. Премда имовинска кривична дјела преовлађују и у општој феноменолошкој слици криминалитета, примат овог типа криминалитета упадљивији је у структури кривичних дјела која врше малољетници него у структури кривичних дјела пунољетних лица. Штавише, може се оправдано претпоставити да су статистички подаци о пријављеним малољетницима „пристрасно искривљени” према тежим дјелима, тј. да је стварни удио имовинских деликата, посебно оних лакших, у структури криминалитета малољетника још и виши.⁴³

Поред имовинских кривичних дјела, у Републици Српској малољетници се најчешће појављују као извршиоци кривичних дјела против живота и тијела.

Када посматрамо 2023. годину гдје се биљежи значајан пораст малољетних учиналаца кривичних дјела у односу на 2022. годину (број малољетних учиналаца кривичних дјела је већи за 31,1%) евидентирано је 211 малољетника који су извршили укупно 177 кривичних дјела: 86 имовинских КД, 47 КД против живота и тијела, једно КД против полног интегритета, 26

⁴¹ Универзална је правилност да се структура криминалитета малољетника разликује од структуре кривичних дјела која врше пунољетна лица, будући да постоји низ кривичних дјела која су такве природе да их малољетна лица по правилу не могу учинити. Сингер, М., Микшај-Тодоровић, Љ.: *Делинквенција младих*, Глобус, Загреб, 1993, стр. 34. Ипак, највећи број кривичних дјела подједнако је доступан и малољетним и пунољетним извршиоцима, на примјер, кривична дјела против живота и тијела, против имовине, против полног интегритета и слично. Код таквих кривичних дјела могу се уочити одређене специфичности уколико су она извршена од стране малољетника. Марковић, И., *op. cit.*, стр. 230.

⁴² Једноставност структуре криминалитета малољетника једна је од његових универзалних обележја. Иначе, веома слична структура криминалитета малољетника биљежи се у земљама у окружењу.

⁴³ У вези с тим, Сингер и Микшај-Тодоровић указују на чињеницу да код неких лакших дјела као што су ситна крађа, утаја, оштећење туђих ствари и кривичног дјела прикривања „оштећени најчешће немају интереса да подносе кривичне пријаве, поготово ако им родитељи малољетника надокнаде штету, а органи полиције нису склони подносити кривичне пријаве јавном тужилаштву за кривична дјела која се иначе гоне по приватној тужби”. Сингер, М., Микшај-Тодоровић, Љ., *op. cit.*, стр. 70.

осталих КД општег криминалитата, 11 КД у области злоупотреба опојних дрога, пет КД у вези са саобраћајем и једно остало КД.

Традиционално, сматра се да је стопа криминалитета малољетница изузетно ниска.⁴⁴

Када говоримо о стопи криминалитета код мушкараца и жена, у 2023. години, 93,8% малољетних делинквената су мушког пола и 6,2% женског пола. Према старосној структури: осам извршилаца је старости до 14 година, 71 извршилац је старости од 14 до 16 година и 132 извршиоца су старости од 16 до 18 година. Евидентирано је и 17 малољетника као повратника у вршењу КД.

У посматраним извјештајима посебно се води статистика за вршњачко насиље.

У 2023. години евидентиран је 61 случај вршњачког насиља (више за 27,1% у односу на 2022. годину) за која су полицијски службеници надлежним тужилаштвима поднијели 32 извјештаја о почињеним кривичним дјелима, 14 извјештаја о предузетим мјерама и радњама, у 10 случајева је покренут прекршајни поступак и у пет случајева поступак је завршен у оквиру органа школе.

Вршњачко насиље су починила 92 малољетника (више за 24,3%), од којих су 83 мушког и девет женског пола. Међу малољетним починиоцима, 34 су ученици основне и 58 средње школе. Насиље је извршено над 75 вршњака (више за 25%), од којих је 58 мушког и 17 женског пола. Међу малољетним жртвама, 37 су ученици основне и 38 средње школе. Приликом вршњачког насиља, пет малољетника је задобило теже а 47 лакше повреде, поред тога, 13 малољетника је претрпјело психичку бол. Поред тога, један малољетник је сексуално узнемиран. У 2023. години као посљедица физичког насиља, извршена су 34 КД (више за 25,9%), која је извршило 48 малољетника над 40 својих вршњака. Извршено је пет КД Тешка тјелесна повреда, 17 КД Тјелесна повреда, два КД Насилничко понашање, једно КД Полно насиље и девет осталих КД.

У 2022. години евидентирано је 49 случајева вршњачког насиља (док је у 2021. години евидентирано 28 случајева) за која су полицијски службеници надлежним тужилаштвима поднијели 22 извјештаја, 11 извјештаја о предузетим мјерама и радњама, у 11 случајева је покренут прекршајни поступак и у пет случајева је завршен поступак у оквиру органа школе.

Вршњачко насиље је починило је 74 малољетника, од којих су 67 мушког и седам женског пола. Међу малољетним починиоцима, 36 су ученици основне и 38 средње школе. Насиље је извршено над 61 вршњаком, од којих је 56 мушког и пет женског пола. Међу малољетним жртвама, 34 су ученици основне и 27 средње школе. У тим догађајима је пет малољетника задобило теже а 27 лакше повреде, 14 малољетника је претрпило психичку бол, два малољетна лица су сексуално узнемиравана, једно путем интернета и код 12 малољетника су наступиле остале посљедице.

⁴⁴ Гиденс, Е.: *Социологија*, Друго издање, Издавачка кућа CID, Подгорица, 1988, стр. 138.

5. УМЈЕСТО ЗАКЉУЧКА

У посљедњој деценији XX вијека, стање малољетничке делинквенције, у већини земаља, па и код нас, у сталном је порасту. Иако је до сада груписано неколико врста услова који утичу на понашање малољетника и који могу да доведу до њиховог криминалног понашања (друштвени услови, индивидуалне особине малољетника, биолошке особине, психолошке), сматра се да је криминално понашање малољетника производ утицаја више различитих фактора. Према овом приступу наводи се да ниједан од ових фактора не дјелује криминогено увијек и апсолутно. Због тога ће у зависности од конкретних околности, у неким ситуацијама поједини фактори бити ирелевантни, а у другим ситуацијама ће ти исти фактори бити криминогени.

Када је у питању феноменологија малољетничке делинквенције, треба напоменути да не постоје нека посебна кривична дјела која не могу извршити малољетници. Највећи број кривичних дјела подједнако могу извршити и малољетна и пунољетна лица, на примјер, кривична дјела против живота и тијела, против имовине, против полног интегритета и слично. Код таквих кривичних дјела могу се уочити одређене специфичности уколико су извршена од стране малољетника.

Увид у појаву малољетничке делинквенције у Републици Српској може се остварити на основу службених статистика Министарства унутрашњих послова Републике Српске о пријављеном криминалитету, које најприближније приказују стварни криминалитет. Посматрањем статистичких показатеља укупно, криминалитет малољетника у периоду од 2021. до 2023. године може се свести на имовински криминалитет и криминалитет са елементима насиља, који укупно чине преко 80% пријављених кривичних дјела у том периоду. Нарочито доминира имовински криминалитет, што се поклапа са резултатима криминолошких истраживања у области малољетничке делинквенције.

Међутим, све податке везане за раширеност малољетничког преступништва треба узети условно, и то из сљедећих разлога: значајна је и тамна бројка девијантног понашања малољетника⁴⁵; на криминалитет дјецe се правно не реагује, тако да се статистички и не прати; најзад, постоји значајна друштвена толеранција и помјерање критеријума друштвено неприхватљивог понашања малољетника, не само када су у питању понашања којима се крше општеприхваћене нормe, већ и криминалне активности.

⁴⁵ Тако и Игњатовић упозорава на чињеницу да је преступничко понашање малољетника „много опасније него што говоре подаци из безличних криминалних статистика”, имајући у виду да је тамна бројка криминалитета малољетника изузетно висока како из фактичких, тако и из правних разлога. Наведено према: Игњатовић, Ђ.: Феноменологија и етиологија криминалитета малолетника, *Зборник радова Кривичноправна питања малолетничке делинквенције*, Српско удружење за кривичноправну теорију и праксу, Београд, 2008, стр. 33–34.

Литература

- DeMatteo, D., Marczyk, G.: Risk Factors, Protective Factors and the Prevention of Antisocial Behavior, In: *Juvenile Delinquency: Prevention, Assessment, and Intervention*, Oxford University Press, New York, 2005.
- DeMatteo, D., Marczyk, G.: Risk Factors, Protective Factors and the Prevention of Antisocial Behavior, In: *Juvenile Delinquency: Prevention, Assessment, and Intervention*, Oxford University Press, New York, 2005.
- Dembo R., Wothke W., Shemwell M., Pacheco K., Seeberger W., Rollie M., Schmeidler J., Livingston S.: A structural model of the influence of family problems and child abuse factors on serious delinquency among youths processed at the juvenile assessment center, *Journal of Child and Adolescent Substance Abuse*, vol. 10, Issue 1, 2000, pp. 17–31.
- English, H.: Prevention of Juvenile Crime, Research and Methodology, *British Journal Criminology*, vol. 4, 1963, pp. 68–73;
- Hawkins, J.D., Kosterman, R., Abbott, R., Hill, K.G.: Preventing adolescent health risk behaviours by strengthening protection during childhood, *Archives of Pediatrics and Adolescent Medicine*, vol. 153, no. 3, 1999, pp. 226–234.
- Korbin J. F., Coulton, C. J., Lindstrom, Ufuti, H., Spilsburv J.: Neighborhood Views on the Definition and Etiology of Child Maltreatment, *Child Abuse & Neglect*, vol. 24, br. 12, 2000, pp. 1509–1527.
- Крстић, О.: *Малољетничка делинквенција*, Факултет за безбједност и заштиту, Бања Лука, 2009, стр. 23.
- Марковић, И., *op. cit.*, стр. 230.
- Moffitt, Terrie E.: Adolescent Limited and Life-course Persistent Antisocial Behavior: A Developmental Taxonomy, *Psychological Review*, vol. 100, no. 4, 1993, pp. 674–701.
- Mulvey, P. E., Arthur, W. M., Reppucci, N. D.: The Prevention of Juvenile Delinquency: A Review of the Research, *The Prevention Researcher*, vol. 4, no. 2, 1997, pp. 1–4.
- Rosen, L., Carl, A.: The decision to refer to juvenile court for judicial hearing, In: *Crime and delinquency: Dimensions of Deviance*, Paeger Publishing, New York, 1974, p.162.
- Бавцон, Љ., Шелих, А., Филипчић, К., Јакулин, В., Корошец, Д.: *Казенско право-Сплошни дел*, Урадни лист Републике Словеније, Љубљана, 2003, стр. 530.
- Бошковић, М.: *Криминолошки лексикон*, Форум, Нови Сад, 1999, стр. 180.
- Вејновић, Д., Бојанић, В., Лалић, В., Хелдић, Е., Весић, М., Риђић, Д.: *Млади, школа и превенција социјално неприхватљивих понашања*, Дефендологија центар за безбједносна, социолошка и криминолошка истраживања, Бања Лука, 2008, стр. 14.
- Гиденс, Е.: *Социологија*, Друго издање, Издавачка кућа CID, Подгорица, 1988, стр. 138.
- Грбић-Павловић, Н.: Кажњавање малољетних учинилаца кривичних дјела ограничењем слободе, Истраживачки центар Бања Лука, Бања Лука, 2017, стр. 11.
- Грбић-Павловић, Н.: *Казненоправни аспекти малољетничке делинквенције у Републици Српској*, Дефендологија центар за безбједносна, социолошка и криминолошка истраживања, Бања Лука, 2010, стр. 18.
- Ђирић, З., Димитријевић, Б., *op. cit.*, стр. 189.
- Ђирић, З., Димитријевић, Б.: *Основи судске психијатрије и психологије*, Студентски културни центар, Ниш, 2009, стр. 188.
- Игњатовић, Ђ.: *Криминологија*, Девето измењено издање, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2008, стр. 254.
- Игњатовић, Ђ.: *Криминологија*, Шесто измењено и допуњено издање, Службени гласник, Београд, 2005;
- Игњатовић, Ђ.: Феноменологија и етиологија криминалитета малолетника, *Зборник радова Кривичноправна питања малолетничке делинквенције*, Српско удружење за кривичноправну теорију и праксу, Београд, 2008, стр. 33–34.
- Јашовић, Ж.: *Криминологија малолетничке делинквенције*, Научна књига, Београд, 1978, стр. 56.
- Јашовић, Ж.: *Криминологија малолетничке делинквенције*, Научна књига, Београд, 1978.

- Југовић, А.: Феноменологија малолетничког криминала у Србији, *Реформа система правно-институционалне заштите малолетних преступника*, Социјално-хуманитарно удружење „Сачувајмо децу”, Београд, 2005, стр. 50–83.
- Камбовски, В.: *Казно право – Општ дел*, Второ издание, Култура, Скопје, 2005, стр. 1022.
- Константиновић-Вилић, С., Николић-Ристановић, В.: *Криминологија*, Правни факултет, Ниш, 2003, стр. 187.
- Константиновић-Вилић, С., Николић-Ристановић, В.: *Криминологија*, Правни факултет, Ниш, 2003;
- Марковић, И.: *Основи криминологије*, Правни факултет Бања Лука, Бања Лука, 2007, стр. 231.
- Матијевић, М., Бујановић, Т.: Узроци, услови и феномен малолетничке делинквенције, *Зборник радова Малољетничка делинквенција у Републици Српској – стање и перспективе сузбијања, спречавања и санкционисања*, Висока школа унутрашњих послова, Бања Лука, 2008, стр. 61;
- Миладиновић, В., Константиновић-Вилић, С., Ђурђић, В.: *Криминалитет малолетница*, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 1992.
- Милосављевић, М.: *Девације и друштво*, Издавачка кућа Драганић, Београд, 2003, стр. 127.
- Милутиновић, М., Алексић, Ж.: *Малолетничка делинквенција*, Научна књига, Београд, 1989.
- Милутиновић, М.: *Криминологија*, Савремена администрација, Београд, 1981, стр. 244.
- Митровић, Љ.: *Коментар Закона о прекршајима Републике Српске*, Comesgrafika, Бања Лука, 2006, стр. 41.
- Момировић К. и други: *Технички извештај Института за криминолошка и социолошка истраживања*, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 2001, стр. 13–20.
- Николић, З., Сименуновић-Патић, Б.: Обележја криминалитета малолетника у Србији, *Зборник радова Малољетничка делинквенција као облик друштвено неприхватљивог понашања*, Висока школа унутрашњих послова, Бања Лука, 2008, стр. 154.
- Радуловић, Д.: Савремене концепције моралног развоја од значаја за превенцију малолетничке делинквенције, *Зборник радова Ново кривично законодавство: дилеме и проблеми у теорији и пракси*, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 2006, стр. 24.
- Рот, Н.: *Основи социјалне психологије*, Девето издање, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1994. Наведено према: Бобић, А.: Утицај социјалних фактора на појаву делинквенције, *Правни живот*, Том II, број 10, 2009, стр. 735–736.
- Симовић, М.: *Практични коментар Закона о кривичном поступку Републике Српске*, Висока школа унутрашњих послова, Бања Лука, 2005, стр. 630.
- Сингер, М., Микшај-Тодоровић, Љ.: *Делинквенција младих*, Глобус, Загреб, 1993,
- Таховић, Ј.: Проблем малолетника у кривичном праву, *Анали правног факултета у Београду*, број 3, 1955, стр. 86.
- Тодоровић, А. и др.: *Преступништво малолетника у индустријским насељима*, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 1966.
- Шкулић, М., Стевановић, И.: *Малолетни делинквенти у Србији – нека питања материјалног, процесног и извршног права*, Југословенски центар за права детета, Београд, 1999;
- Шуловић, З.: Узраст малолетника као услов њихове кривичноправне одговорности, *Зборник радова Кривичноправна питања малолетничке делинквенције*, Српско удружење за кривичноправну теорију и праксу, Београд, 2008, стр. 104.
- Информација о стању безбедности у Републици Српској за 2021, 2022. и 2023. годину, Министарство унутрашњих послова Републике Српске.

THE CONCEPT AND CHARACTERISTICS OF JUVENILE DELINQUENCY

Abstract: *Juvenile delinquency contains many features of adult criminality, but given the number of biopsychological, sociological and legal characteristics of young people, juvenile delinquency also contains many specificities that separate it from general criminality into a special category. These specificities are reflected both in the scope, structure, dynamics of the emergence and manifestation of juvenile delinquency, and in the manner and means of society's response to this phenomenon. As a significant social problem, which is present in all modern countries, including the Republika Srpska, it represents a complex and dangerous criminological, legal, economic and sociological challenge. At the same time, it is a visible symptom of the crisis of the family, the school system and the value system in society in general. Modern criminal justice systems pay special attention to the suppression of juvenile delinquency.*

In this paper, the term juvenile delinquency will mean the behavior of minors that meets the characteristics of criminal offenses according to the current criminal legislation of the Republic of Srpska.

Keywords: *juvenile delinquency, etiology, phenomenology.*